

OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-HABEŞİSTAN İLİŞKİLERİNİN TARİHİ, SİYASİ, DİPLOMATİK VE ASKERİ YÖNÜ

Dr. Öğr. Üyesi Aydın ÖZKAN¹

ÖZET

Türk dış politikasında Afrika özelinde en önemli ülkelerden biri olarak değerlendirilen Etiyopya ile ilişkilerimiz çok köklü tarihlere dayanmaktadır. Başlangıçta Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'de Portekizlilere karşı mücadelesi çerçevesinde şekillenen Habeşistan İmparatorluğu ile güvensizliğe dayansa da modern dönemde tesis edilen ilişkiler zaman içerisinde gelişme kaydettiği gibi karşılıklı iş birliğine dönüşmüştür. Bu doğrultuda Sultan II. Abdülhamid ile İmparator II. Menelik'in temellerini attığı Türkiye-Habeşistan ilişkileri uzun yıllar düzeyli bir şekilde devam ettirilmiştir. Özellikle Kıbrıs meselesi üzerinden hız kazanan ilişkilerde Soğuk Savaş yıllarında siyasi ve ideolojik sebeplerle zaman zaman bazı kırılmalar da meydana gelmiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ilişkilerin yeni bir zemine oturduğunu ifade edebiliriz. Nitekim söz konusu tarihlerden sonra Türkiye'nin yeniden kıtaya yönelmeye başlaması sonucunda Etiyopya ile de çok yönlü ilişkiler ciddi anlamda geliştirilmiştir. Günümüzde ise Türkiye-Etiyopya ilişkileri tarihî arka plan da göz önünde bulundurulduğunda stratejik bir şekilde artarak devam etmektedir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nden günümüze Türkiye ile Habeşistan (Etiyopya) arasındaki siyasi, diplomatik ve askerî ilişkiler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Habeşistan, Türkiye, Etiyopya, İlişkiler

POLITICAL, DIPLOMATIC AND MILITARY ASPECTS OF TURKEY-ABYSSINIA RELATIONS FROM PAST TO PRESENT

Assist. Prof. Aydın ÖZKAN

ABSTRACT

Turkey relations with Ethiopia, which is considered as one of the most important countries in Africa in Turkish foreign policy, are based on deep-rooted histories. Although the relations with the Abyssinian Empire, which were initially shaped within the framework of the Ottoman Empire's struggle against the Portuguese in the Red Sea, were based on distrust, the relations established in the modern period have turned into mutual cooperation. In this sense, Sultan II. Abdulhamid and Emperor II. Menelik, which established by the relations between Turkey and Abyssinia, have been maintained on a high level for many years. Especially in the relations that gained momentum over the Cyprus issue, some breaks occurred from time to time due to political and ideological reasons during the Cold War years. But we can say that relations settled on a new ground after the collapse of the Soviet Union. As a matter of fact, as a result of Turkey's orientation to the continent after the said dates, multilateral relations with Ethiopia developed. Today, Turkey-Ethiopia relations continue to increase strategically considering the historical background. In this study, the political, diplomatic and military relations between Turkey and Ethiopia (Ethiopia) from the Ottoman Empire to the present will be discussed.

Keywords: Ottoman Empire, Abyssinia Empire, Turkey, Ethiopia, Relations

¹ İstanbul Ün., Edebiyat Fak., ORCID ID: 0000-0002-9653-540X, a.ozkn69@gmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 05/10/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 14/10/2023

GİRİŞ

Habeşistan'a hicret Afrika kıtasında İslam'ın yayılmasının ilk adımıdır. Habeş kralının ülkesinde Hristiyanlığı çok iyi bir şekilde tesis etmesi ve adaletin hâkim olması hicretin en büyük etkeni olmuştur. Fakat Afrika bölgesinde ilk kitlesel anlamda yayılış bu adımla değil, Kuzey Afrika'daki fetih hareketleri ile başlamıştır. Bu fetih faaliyetleri sonucunda birçok devlet kurulmuş hatta bu kurulan devletler sadece İslam'ın yayılışını hızlandırmamış diğer coğrafyaları da etkilemiştir (Özköse, 2001).

İslam dininin Batı Afrika bölgesinde yayılmasında ticaret ön plandadır. Kuzey ve Batı Afrika arasında güçlenen ticaret ilişkileri, Kuzey Afrika'dan gelen Müslüman ticaret kervanlarının bölgede sayısının artması gibi etkenler İslam'ın güçlenmesine sebep olmuştur. Orta Afrika'da ise İslam'ın yayılmasının nedenleri, Batı Afrika'daki İslam hareketleri ve ticarettir. Güney Afrika'da ki en önemli etken Müslüman göçleridir. İslamiyet'te herkesin eşit olması, hiçbir ırkın birbirine üstünlüğünün bulunmayışı gibi faktörler yayılma hızını etkilemiştir. Doğu Afrika bölgesinde ise İslamiyet'in yayılmasının en etkili sebebi ticarettir. Arap ve İran asıllı olan Müslümanların bölgeye ticari amaçlı olarak gelmeleri İslam'ın bölgede yayılışında oldukça hızlı bir etken olmuştur (Kavas, 2017: 161-168).

İslam dünyasının önemli ticaret yollarına ev sahipliği yapıyor olması ve Müslümanların zengin kentlerde yaşaması karşısında Orta Çağ Avrupa'sı toplumsal sorunlar, savaşlar, salgınlar ve ekonomik sorunlarla uğraşmaktaydı. Çeşitli sebeplerle yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesi sonucunda Avrupalı devlet adamları ve düşünürler, Müslümanların elinde olan ticaret yollarının alternatiflerini bulma, zenginleşebilme ve Hristiyanlığı yayma saikiyle farklı çözümleri desteklemiş ve coğrafi keşifleri başlatmışlardır. Coğrafi keşiflere birçok devlet katılmış olmakla beraber bu harekete Avrupalı devletler arasında durumu en parlak olmayan Portekizliler öncülük etmiştir. İçinde buldukları durumdan kurtulmak, Hristiyanlığı yaymak, yeni yollar bulmak, zenginleşmek, yeni topraklar keşfetmek gibi gayeler ile yaptıkları yolculuklar sonucunda Atlantik'i keşfetmişlerdir. Avrupa'da yayılan veba salgını gibi hastalıklar sebebiyle Portekizliler ciddi bir insan gücüne ihtiyaç duymuş ve Afrika'dan köle getirmeye başlamışlardır (Arnold, çev. 2001: 25).

Ümit Burnu'nu geçerek Hindistan'a ilk ulaşan Portekizli Bartalemeo Diaz'dır. Ardından Vasco de Gama da Doğu Afrika kıyısından onun rotasından ilerleyerek Hindistan'a gitmiştir. Bu keşif ve seyahatler 1485 yılında Diaz'ın Afrika'ya ayak basması ile bir dönüm noktası olmuş ve Avrupa'nın kaderi lehine olacak şekilde değişmiştir. Ticaret, kültürel birikim, altın gibi maden kaynakları ve okyanusa kıyısı olması ile Doğu Afrika Avrupalıların dikkatini çekmiştir. Doğu bölgesine artarak gelmişler ve istila edip haraç isteyip yıkıcı etkiler bırakmışlardır. Diğer Afrika bölgelerine nazaran Doğu bölgesinde yıkıcı bir tutum benimsemelerinin nedeni sahil kentlerinin Müslümanlardan oluşmasıydı (Reynolds, Gilbert, 2016: 343; Arnold, çev. 2001).

15. yüzyılın son yarısında Portekizliler, Doğu Afrika kıyılarında hâkimiyetlerini arttırarak Kızıldeniz’de zaman zaman faaliyet göstermişlerdir. Habeşistan, zengin kaynaklara sahip olması ve coğrafi konumu sebebiyle Portekizlilerin ilgisini çekmiş, burayla diplomatik ilişkiler kurulmuş hatta misyonerlik faaliyetleri de kullanılmıştır (Öztürk, 1995: 495).

Portekizliler ile aynı dönemde Doğu Afrika’da Arapların daha aktif olması sebebiyle Doğu bölgesinde yaşayan Sevahili halkı bu durumdan kurtulabilmek için Ummanlıları davet etmişlerdir. Umman’da o dönem Bu Said Hanedanlığı bulunmaktadır ve gelen daveti kaçırılmayacak bir fırsat olarak görmüşlerdir. Bu Saidlerin bölgeyi hâkimiyet altına almasının ardından sahil şeridini tekrardan canlandırmanın yollarını aramış, diğer kıtalar ile ilişkileri tekrar kurmuştur. 1839 yılında devletin merkezi Zanzibar adası yapıldı ve baharat ve köle ticaretinde Doğu Afrika’nın merkezi haline gelmiştir. (Reynolds, Gilbert, 2016: 344-356).

Osmanlı Devleti’nin 1517 yılında Memlük Devleti’ne son vererek Mısır’ı topraklarına katması sonucunda Afrika ile ilk temas gerçekleşmiş olur. Mısır’ın fethi sonucu Yemen ve Hicaz gibi bölgelerde devletin kontrolü altına girmiştir. Osmanlı Kızıldeniz’in en önemli limanlarına hakim olmuş, Habeşistan ve Zanzibar gibi ülkelerle karadan bağlantı sağlamıştır. Sevahili halkı Portekizlilere karşı Osmanlı’dan yardım istemiştir. Bu gelişmeler iki devleti karşı karşıya getirmiştir (Orhonlu, 1996: 2-16).

Kanuni, Yemen’den İstanbul’a dönen, Memlük seferinde üstün hizmet gösteren ve Habeşistan’ın bazı bölümlerini almış olan Özdemiş Paşa’yı huzuruna kabul etmiştir. Sohbetleri esnasında Habeşistan’ın fethinin Mekke ve Medine’nin kontrolünde kolaylık sağlayacağını belirtmiş ve sefer düzenlemesini emretmiştir (Baldacci, 1950: 3). Osmanlı’nın Habeşistan ile ilgilenmesinde dini etkenlerin yanında iktisadi ve hayati faktörlerde rol oynamıştır. Bu fetih ile Osmanlı altın ticareti ve Baharat Yolu üzerinde söz sahibi olacaktı. Habeşistan’a yapılan ilk sefer Mısır’dan karşılanmış, askerler karadan ve Nil Nehri üzerinden yola çıkmış fakat orduda itaatsizlik baş göstermiş ve sefer yarıda kalmıştır. Özdemiş Paşa geri dönerek durumu İstanbul’a bildirmiştir (Orhonlu, 1996: 36).

Kızıldeniz sahillerinin Musavva limanı hariç büyük bölümü Osmanlı hakimiyetine girmesiyle yaz aylarında Habeşistan Beylerbeyliği kurulmuş, Özdemiş Paşa Beylerbeyi olarak atanmıştır. Bu atamanın ardından Paşa tekrar hazırlık yapmaya başlamıştır. 1555 senesi sonbahar aylarında bu sefer Kızıldeniz üzerinden bir sefere çıkmıştır. Habeşistan’ın deniz ile bağlantısını sağlayan güçlü ticaret limanı Masavva ardından da Arkiko ele geçirildi ve Paşa kısa sürede Habeş kıyılarını Osmanlı hakimiyeti altına aldı. Kıyı ile bağlantısı kesilen Habeş Krallığı Paşa’nın askerleri karşısında sürekli bir yenilgiye uğradı. Bu bölgede kale, cami ve mescidler inşa edilmeye başladı. Bir yandan fetih hareketleri devam ederken diğer yandan mali ve kadılık düzeni kuruldu (Blackburn, : 235).

1560 senesinde, orduda başlayan salgın sebebiyle Özdemiş Paşa yakalandığı hastalıktan kurtulamamış ve vefat etmiştir. Paşa'nın ölümünün ardından Habeş Krallığı bunu fırsat bilerek kaybettiği yerleri geri almaya başlamış, Osmanlı kuvvetleri sahile kadar çekilmek zorunda kalmıştır. Beylerbeyliğine Özdemiş Paşa'nın oğlu Osman Paşa görevlendirilmiş ve babasının tüm seferlerinde yanında olması bölgeyi iyi bilmesi sebebiyle orduyu kısa sürede toplayıp önceki toprakları geri alma siyaseti izlemiştir. 1568 tarihine kadar beylerbeyi olarak görev yapmıştır (Orhonlu, 1996: 49).

Habeş Krallığı, Portekizlilerden Osmanlı'ya karşı yardım istemiş askeri gücünü kuvvetlendirmiştir. Bunun üzerine İstanbul'dan daha fazla askeri yardım istenmiştir. Kralın aceleciliği Osmanlı donanmasında panik havası oluşmasına sebep olmuştur. Ordunun tüm çabasına rağmen kral galip gelmiştir. Sartsa Dengel, Arkiko ve Debrava'yı geri almış ve burada Osmanlı'nın yapmış olduğu camii, medrese ve surları yıkmıştır. Fakat Harrar'da bulunan Müslüman Emirliğin Osmanlı ile işbirliği yapması sonucunda Dengel, daha fazla ileriye gidememiştir. Daha sonra ki zamanlarda Arkiko geri alınmıştır (Orhonlu, 1996: 58-61).

Habeş'e atanan beylerbeyi, Özdemiş ve Osman Paşa gibi bölgeye daha hakim idari görevliler arasından seçilmiştir. 16.yüzyıldan sonra ise beylerbeyi, güneyde görev yapan kişiler arasından seçilirdi. Fakat durum zaman geçtikçe değişmiş Habeş eyaleti eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Habeşin gelirleri Portekizlilerin sahillere saldırması sonucunda daha da azalmıştır. Eyalet idarecileri bu bölgedeki erişebilecekleri son noktaya varmış olduklarını fark ettiklerinden elde olan toprakları koruma politikası izlemişlerdir. 18.yüzyıldan sonra ise Cidde Sancağı ile birlikte anılarak buraya atanan beylerbeyi Habeş'e gitmeyerek vekil tayin etmiştir (Orhonlu, 1996). Habeş eyaleti dendiği vakit, Sudan devletinden güneye doğru sıralanan Eritre, Cibuti, Etopya'yı ve kısmen Somalilyi'de içinde bulundurmasıyla bilinmektedir.

Osmanlı devletinin Masavva ve Sevakın limanlarını ele geçirmesinden sonra, bu iki liman neredeyse 300 yıl boyunca Osmanlıların yönetimi altında kalmıştı. Mehmet Ali Paşa 1820'de Sudan bölgesinde kontrolü tamamen sağladıktan sonra bu iki liman ile ilgilenmiş 1821'de Mısır askeri güçleri Berbera'yı ele geçirmişti. (Akalm, 2014: 9)

Doğu Afrika'nın iki önemli limanı ve Habeş eyaleti içerisinde olan bu bölgeler 1846-1849 tarihleri arasında Mısır'ın yönetiminin altında kalmıştı. 1849-1865 yılları arasında ise bizzat Osmanlı devletinin bölgedeki sorumluları tarafından yönetilmiş olup, Mehmet Ali Paşanın torunu Hidiv İsmail Paşa tarafından bölgenin yönetimi Osmanlı Padişahı Abdülaziz'den talep edilmişti.

Osmanlı'nın geçen zaman içerisinde yaşamış olduğu siyasi ve ekonomik sebeplerle, devletin diğer sorunları ile ilgilenmek zorunda kalmış ve Afrika bölgesinde bulunan ağırlığı gittikçe azalmıştır. Osmanlı Devleti'nin çekildiği bölgelere İngiliz ve Fransızlar yerleşmiştir. Fakat her ne kadar söz hakkı olmasa da son anlarına kadar Afrika ile bağımlı koparmamıştır.

Türklerin Doğu Afrika'da gidebildikleri ülkelerden biri olan Habeşistan'ın belirli kesimleri Osmanlı Devleti döneminde zaman zaman hâkimiyet altına alınmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren Yemen, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda Portekiz'e karşı mücadele eden Osmanlı, Güneydoğu Habeşistan'daki Harar Emiri Ahmed el-Mücahid'i siyasi ve askerî anlamda desteklemiştir. (Orhonlu ve Küçük, 1996, s. 363)

Aynı şekilde XVII. ve XVIII. yüzyıl boyunca sırasıyla Hüseyin Paşa, İskender Paşa'nın oğlu Ahmed Paşa, Rıdvan Paşa, Mustafa Paşa, Süleyman Bey, Hızır Paşa, Mustafa Paşa gibi idareciler de Habeşistan eyaletini Bâbiâlî adına yönetmişlerdir (Orhonlu, 1996; Sarımay, 2001). XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Habeşistan'ın siyasi ve idari statüsünde değişikliğe gidilecektir. Nitekim uzun yıllar Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında kalan Harar, daha sonra Harar Emirliği'nin idaresi altına girmiştir (Kavas, 1997, s. 108).

Harar'ın yanı sıra ülkenin en önemli liman şehirlerinden biri konumundaki Somali sahillerinde ki Zeyla, Osmanlı Devleti'nin Yemen vilayeti üzerinden kontrol edilmiştir. El-Hac Ali Salih Şarmarkî, 1848'de Muha'ya bağlanan Zeyla'nın idareciliğine getirilecektir (Kavas, 2013a, 2013b, s.380-381). Bununla beraber 1856'da Nûr hanedanının son temsilcisi Ahmed bin Ebû Bekir'den idareyi devralan Emir Muhammed Abdullah Ali Abdüşşekûr Paşa da Osmanlı Devleti açısından da son derece önemli bir şahsiyettir. Harar'da iktidara geldikten sonra ticareti canlandıran ve yeni gelirler elde edilmesini sağlayan Emir Muhammed Abdüşşekûr, bir süre sonra servet düşkünlüğü sebebiyle tebaasının bağlılığını kaybedecektir (Kavas, 1997; Alçı, 2016, s. 27).

İlerleyen yıllarda Yemen'in Hudeyde sancağına bağlanan Zeyla'nın idareciliğine 1864'te Ebû Bekir Şüheymî tayin edilmiş ve burada çeşitli imar ve inşaa faaliyetlerine girişilmiştir (Kavas, 2001, 2013a, 2013b; Alçı, 2016). 1875'te ise Hıdiv İsmail Paşa'nın Harar'a gönderdiği Muhammed Rauf Paşa komutasındaki Türk-Mısır kuvvetleri Harar'ı ele geçirerek burada Mısır Hıdivliği üzerinden Osmanlı Devleti adına hâkimiyet tesis etmişlerdir. Böylece Harar'da tam 10 yıl boyunca kalan Mısırlılar, 1885'te Emir Muhammed Abdüşşekûr'u Harar emiri tayin ederek bazı görevlilerini burada bırakıp ellerindeki silahların bir kısmını da devrederek geri çekilmişlerdir. 1887'ye gelindiğinde de İmparator IV. Yohannes döneminde Harar'ı Habeşistan İmparatorluğu zapt etmiştir (Aktaş, 2018; Dikme, 2019).

Öte yandan Habeşistan imparatorluğunun 19. yüzyıl siyasi sürecine damgasını vuran dört büyük lideri bulunmaktadır. Teodoros (1855-1868), Takla Giyorgis (1868-1871), IV. Yohanna (1871-1889), ve II. Menelik (1889-1913) den müteşekkil bu liderler imparatorluğun askeri ve siyasi gücüne güç katmışlardır.

1882 yılında İngilizlerin Mısır'ı işgal ederek bölgeye yerleşmeleri sonucunda başta Mısır olmak üzere Doğu Afrika'nın ve Kızıldeniz'in kaderi değişmiştir. Daha sonra Mısırda Meydana gelen Urabi Paşa meselesi sebebiyle İngilizler Mısır'dan sonra Zeyla ve Sevakini İtalyanlarda Masavva limanını işgal edeceklerdir.

1. OSMANLI DÖNEMİNDE İLİŞKİLER

Osmanlı Devleti ile Habeşistan İmparatorluğu arasındaki diplomatik ilişkilerin başlaması Sultan II. Abdülhamid ile İmparator II. Menelik dönemine denk gelmektedir. 1897’de özel temsilcisi Kont de Leondiyef ile özel kâtabi Ato Josef’i İstanbul’a gönderen II. Menelik, padişaha bazı hediyeler sunmuştur. Daha sonra 1900’de de Manastırlı Zekeriya Ağa vasıtasıyla gönderilen başka hediyeler de İstanbul’a ulaştırılacaktır (Yurdakul, 2007). II. Abdülhamid ise 1904’te Sâdık el-Müeyyed Paşa başkanlığındaki bir heyeti Addis Ababa’ya göndermiştir. Harar Müslümanları tarafından yoğun bir sevgiyle karşılanan Sâdık el-Müeyyed (el-Müeyyed, 1999) tam üç ay boyunca Habeşistan’da kalarak iki devlet arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır (Bostan, 2008; Çam, 2022). Yine 1905 ile 1907’de de Cezzal Maşaşa liderliğindeki bir Habeşî heyet İstanbul’a gitmiş ve burada çeşitli diplomatik temaslarda bulunmuştur (Yurdakul, 2007).

Öte yandan onların siyasi ve sosyal yapılarını gözlemleyerek yakından şahitlik eden Sadık el-Müeyyed Paşa, bölge halkının Osmanlı Devleti’ne duyduğu bağlılık ve sevgiyi aktardığı gibi bu grupların Avrupalı devletlerin yayılcılığına karşı büyük bir mücadele örneği sergilediklerini ifade edebiliriz. Süveyş Kanalı’ndan hareketle Cibuti’ye gelen Sadık el-Müeyyed Paşa, daha sonra buradan Harar’a gitmek için yola koyulacak, Somali’den geçerek Addis Ababa’ya ulaşacaktı. Seyahati sırasında geçtiği her yerde Müslümanların yoğun ilgi ve sevgisiyle karşılaşan Sadık el-Müeyyed Paşa, valilerden tutun müftülere, imamlara, yerel idarecilere kadar toplumun önde gelenleriyle görüşmeler yapmıştır. İmparator II. Menelik ile görüşen Sadık el-Müeyyed Paşa, karşılıklı diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi çerçevesinde Sultan II. Abdülhamid’in dostluk ve ittifak mesajlarını kendisine iletacaktır. Bu anlamda Habeşistan ve çevresindeki ülkeler hakkında da önemli bilgiler aktarmaktadır. Hiç şüphesiz her iki seyahat de Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetleri karşısında Osmanlı Devleti’nin önemli bir bürokratının Afrika ve kıtada yaşayanlara bakış açısını yansıtır (Özkan, 2021: s.37.)

Böylece Sultan II. Abdülhamid ile İmparator II. Menelik arasındaki karşılıklı görüşmeler ve hediyeleşmeler sayesinde Osmanlı Devleti ile Habeşistan arasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde devam ettirildiğini ifade edebiliriz. Hatta Avrupalı devletlerin yayılcılığına karşı her iki devlet arasında bir tür ittifak tesis edildiğinin de altını çizmemiz gerekir (Doğan, 2017; Yimer ve Chekole, 2022).

Osmanlı ile Habeşistan arasındaki diplomatik ilişkiler ise resmî anlamda 1911’de başlamıştır. Bu doğrultuda Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Harar’da açılan Osmanlı başkonsolosluğuna maslahatgüzar Necib Hâc Efendi getirilmiştir. Buraya geldiğinde ilk işi ülkedeki Osmanlı tebaasını tespit etmek olan Necib Hâc Efendi, bu kişilerin büyük çoğunluğunun Yemen’de yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle Habeşistan’a göç ettiğini tespit etmiştir.

Ayrıca söz konusu Osmanlı tebaasını kayıt altına aldığı gibi İngilizlerin hak iddialarını da ortadan kaldıracaktır. Yaklaşık iki yıl boyunca görev yapan Necib Hâc Efendi'nin yerine daha sonradan 1913'te Ahmet Mazhar Bey atanmıştır (Yılmaz, 2021: 156; Kılıç, 2022).

Aynı yıl iktidara gelen ve 1916'ya kadar iktidarda kalan Habeşistan İmparatoru Lij Iyasu döneminde de karşılıklı ilişkiler dostane bir şekilde devam etmiştir. Öyle ki İmparator Iyasu, Osmanlı Devleti'nin Habeşistan'daki eski idarecilerinden Ebubekir Şuheyri Paşa'nın torunu Fatma Hanım ile evlenmiştir (Alçı, 2016, s. 215; Yılmaz, 2021: 69). Hatta Birinci Dünya Savaşı'nda Başkonsolos Mazhar Bey vasıtasıyla Osmanlı Devleti ile sıkı ilişkiler tesis eden İmparator Iyasu, savaşa Türkiye'nin müttefikleri olarak katılmaya meylettiği için bir darbeye tahtından indirilecektir (Tepedelen, 2007; Yıldız, 2021).

Başkonsolos Mazhar Bey'in 1920'de vefat etmesinden sonra Habeşistan'da kalan Osmanlı tebaasının hukukunu savunacak biri kalmamıştır. Harar'daki Osmanlı başkonsolosluğuna bir süreliğine Hacı Tevfik Efendi vekâlet etse de bu tarihte Türkiye'nin ülkedeki diplomatik misyonunu resmîyette tanıyan herhangi bir ülke yoktur. Hatta sırf bu sebeple Habeş Müslümanları ile ülkedeki Osmanlı tebaası Ankara'dan bir başkonsolos gönderilmesini talep etmişlerdir (Kavas, 2001, 2013b).

Hiç şüphesiz bu durum Millî Mücadele'nin Habeşistan'da da doğrudan desteklendiğini ortaya koyar niteliktedir. Zaten başkonsolosluğa geçici bir süre vekâlet eden Tevfik Efendi de Anadolu'da kazanılan zaferleri Habeşistan'daki Türklere ve Müslümanlarına bildirmiştir (Kavas, 2001, 2013b). Tevfik Efendi'nin Türkiye'ye dönmelerinden sonra ise başkonsolosluk işlerini Musa Bekir Bey yürütmeye devam edecektir (Yılmaz, 2021: 380).

2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLİŞKİLER

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da Habeşistan ile ilişkiler tıpkı Osmanlı Devleti döneminde olduğu gibi devamlılık göstermiştir. Başlangıçta Türkiye'nin Kahire'deki büyükelçisi Muhittin (Akyüz) Paşa'nın Ankara'yı Habeşistan nezdinde temsil etmesi kararlaştırılacaktır (Yıldız, 2018). Daha sonra da Ahmet Münir Erhan Bey Addis Ababa'ya maslahatgüzar tayin edilir (Şimşir, 2006; Demirtaş, 2020, s. 16). Özellikle bu dönemde Türkiye ile Habeşistan arasındaki çok yönlü siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin güçlenerek devam ettiğini belirtebiliriz (Abdu, 2012; Yıldız, 2018b).

Her iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin resmî anlamda Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi Muhittin Paşa'nın fevkalade murahhas sıfatıyla Habeş Kralı I. Haile Selassie'nin taç giyme törenine katılmak üzere 22 Ekim 1930'da görevlendirilmesiyle başlayacaktır (BCA, No. 14.69.8; BCA, No. 33.9.13).

Aynı şekilde Kral Selassie'nin 2 Kasım 1930'daki törene katılması için görevlendirilen isimlerden biri de Bursa milletvekili ve Habeşistan temsilcisi Ahmet Münir Bey'dir (BCA, No.13.53.8).

Öte yandan Türk hukuk ve menfaatlerinin korunması hedefiyle 18 Şubat 1933'te Habeşistan'da bir fahrî konsolosluk kurulmasına karar verilmiştir. 1927'de Ankara tarafından konsolosluk görevine tayin edilen Hans Bernhard Walter Bohnenberger, uzun zamandır burada yaşadığı gibi ülkedeki Alman firmalarının da temsilcisidir (BCA, No. 33.10.6; Rudolf, Altan ve Çolak, 2010). Ayrıca bu tarihlerde Addis Ababa hükûmeti de Ankara'daki büyükelçiliğinde Ato Birhane Markos'u görevlendirmiştir (Deleegn ve Tegegn, 2006; Sebesebe, 2015, s.93, 2018, s.118; Jima, 2021).

1934'e gelindiğinde Türkiye'nin Habeşistan'da görevlendirdiği yeni maslahatgüzar B. Nizameddin Bey olur. Türk edebiyatının önemli yazarlarından Hatice Münevver Ayaşlı'nın eşi Nusret Ayaşlı'nın yeğeni olan ve Ankara'dan Addis Ababa'ya gönderilen Nizameddin Ayaşlı, Ağustos 1934'te göreve başlar (BCA, No. 266.798.6; Ali, 2012, s.158-227). Yaklaşık 1,5 yıl boyunca görevine devam eden ve Atatürk'ün talimatları doğrultusunda Kral I. Selassie ile iki defa görüşen Nizameddin Ayaşlı'nın girişimleri çerçevesinde iki ülke arasında bir dostluk ve ticaret antlaşması da imzalanacaktır. (Ali, 2012; Yıldız, 2018a).

Fakat Faşist lider Benito Mussoli'nin 3 Ekim 1935'te Habeşistan'a saldırması karşılıklı ilişkilerin kesintiye uğramasına yol açar. Nitekim İtalyanların Habeşistan'a yönelik işgali siyasi ilişkilerde bir kırılma meydana getirdiği gibi imza edilen dostluk ve ticaret antlaşmasının da uygulamaya konulmasına engel olur. (Ali, 2012; Yıldız, 2018a). İkinci İtalyan-Habeş Savaşı başlamasına rağmen Türkiye'nin Addis Ababa'daki fahrî konsolosu Hans Bohnenberger, 1 Ağustos 1935'e kadar görevine devam eder (Agster, Altan ve Çolak, 2010). Aynı şekilde 26 Ağustos 1935 itibarıyla Habeşistan Büyükelçisi Birhane Markos da Ankara'daki faaliyetlerini sürdürmektedir (Şimşir, 2001, s. 183).

Yukarıda da değindiğimiz üzere karşılıklı ilişkiler düzeyli bir şekilde devam ettirilmeye çalışılırken zaman zaman dostane seyretse de belirli dönemlerde her iki ülke arasında çeşitli gerginliklerle karşı karşıya kalmıştır. Bununla beraber İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen önce Habeşistan'ı işgale kalkışan İtalyanların bu saldırıları Müslümanlar arasında da büyük tepki uyandırmıştı. Bu doğrultuda Habeşistan saflarında gönüllü olarak savaşan Türklerin de olduğunun altını çizmemiz gerekir. Hiç şüphesiz söz konusu isimlerin en önemlisi Mehmet Vehip Kaçı Paşa'dır (Öztuna, 2007).

Addis Ababa'ya giderek Habeş ordusu saflarında İtalyanlara karşı savaşan eski Osmanlı subaylarından Vehip Paşa'nın bu faaliyetleri Türkiye ile Habeşistan arasında bazı siyasi gerginliklere sebebiyet vermiştir (BCA, No. 106.693.28). Buna rağmen Vehip Paşa'nın Habeşistan'daki askerî faaliyetleri Türk kamuoyunun gündeminden de uzun süre düşmeyecektir (Perk, 1940, s. 67; Yılmaz, 2021: 383).

Özbekistan'ın Taşkent şehrinden Türkiye'ye göç eden bir ailenin mensubu olan Vehip Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinden biri olmasının yanı sıra çok tecrübeli bir Osmanlı subayıydı. Meşrutiyet'in ilânı için çalışmış, ağabeyi Esat Bülkat Paşa ile Balkan Savaşı'nda Yanya; Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale savunmasına katılmıştı. Yine Birinci Dünya Savaşı'nda Müstakil Hicaz Tümeni, I. ile III. Ordu ve Şark Orduları Grubu komutanlığı gibi üst düzey askerî görevlerde bulunmuştu (Yılmaz, 2021: 382-383).

Millî Mücadele yıllarında bir süre İtalya'da yaşayan daha sonra ise Mısır'a geçen Vehip Paşa, İtalyan saldırısı sonrasında Yemen'deki İmam Yahya'nın yanına gitme bahanesiyle önce Cibuti'ye ardından da Habeşistan'a gitmiştir (Nizamoğlu, 2013). Nitekim Habeş ordusundaki en önemli subaylardan biri olan Vehip Paşa (BCA, No. 266.798.11), siper savunmasıyla öne çıkmasının yanı sıra kısa bir süre sonra Güney Cephesi başkomutanlığına getirilerek Ogadin'i İtalyanlar için adeta bir "*Afrika Verdun'u*"na çevirecekti (Nizamoğlu, 2013; Yılmaz, 2021: 383).

Kral I. Selassie'nin askerî müşavirliğini de üstlenen Vehip Paşa, Addis Ababa'ya ulaştığında yanında bulunan iki eski Osmanlı subayının hikâyeleri de son derece ilginçti. Gazeteci-yazar Abdullah Muradoğlu'nun da belirttiğine göre bu subaylar, Türkiye Cumhuriyeti'nin Atina ve Cidde büyükelçiliklerinde askerî ataşe olarak görev yapan Faruk Bey ile Tarık Bey'di (Muradoğlu, 2007; Yılmaz, 2021: 383).

Yine Vehip Paşa da Kral I. Selassie tarafından özel misafir olarak kabul edildiği gibi "*Habeşistan'a kumanda etmek için değil, harb etmek ve yenmek için*" geldiğini belirterek savaşa katılma gerekçelerini şöyle açıklamıştır: "*Biz Türkler, hürriyet ve istiklalleri için mücadele eden bütün milletlere karşı en samimi hislerle doluyuzdur. Şartlar elverişsiz olmakla beraber bu teklifi kabul etmekle ben, Türk kumandanı olarak ecdadımın an'anelerine bağlı kaldım.*" (Nizamoğlu, 2013; Yılmaz, 2021: 383)

3. KIBRIS SAVAŞI'NDAN GÜNÜMÜZE UZANAN İLİŞKİLER

Türkiye'nin Habeşistan ile tesis ettiği köklü ilişkilerin en önemli alanlarından birini de karşılıklı iş birliği çerçevesinde dış politika oluşturmaktadır. Zira Afrika'nın uzun yıllar boyunca bağımsızlığını koruyabilen tek ülkesi Habeşistan'ın siyasi ve ekonomik bağımsızlık noktasında Türkiye'yi kendine bir rol model aldığı ifade edebiliriz. Aynı şekilde Türkiye de Kıbrıs meselesindeki destek arayışları çerçevesinde kıta ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini geliştirebilmek ve uluslararası kamuoyunda destek sağlayabilmek adına çeşitli "*İyi Niyet Heyetleri*" teşkil edilmiştir (Koca, 2022).

6 Ocak-27 Şubat 1965 tarihleri arasında Büyükelçi Faruk Berkol başkanlığında Doğu Afrika'da faaliyet göstermesi kararlaştırılan Üçüncü İyi Niyet Heyeti'nin belirli temas sağlayacağı ülkelerden biri de Habeşistan yani yeni adıyla Etiyopya'dır. Prof. Dr. Fahir Armaoğlu ve gazeteci Cavit Yamaç'ın da mensup olduğu bu heyet, Etiyopya'nın yanı sıra Burundi, Kenya, Libya, Malavi, Ruanda, Somali, Sudan, Tanzanya ve Tunus'u da ziyaret etmiştir (Koca, 2022).

Hiç şüphesiz Türkiye'nin Kıbrıs meselesi çerçevesinde genelde Afrika özelde ise Habeşistan'a yönelik temasları olumlu sonuçlar vermiştir. Örneğin 3 Mart 1967'de Türkiye'ye gelen Kral I. Selassie'nin İkinci İtalya-Habeşistan Savaşı'nın ardından karşılıklı ilişkileri geliştirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile baş başa görüşen I. Selassie, Kıbrıs meselesinin çözümü noktasında Türk tarafının tezlerini dinlemiş ve Ermenilerin Rumları Türkler aleyhinde kışkırttıklarını öğrenmiştir. Aynı zamanda Etiyopya'da kalabalık bir Emeni nüfusu yaşadığı için I. Selassie'ye bu konuda dikkatli olması gerektiğine dair bilgiler de aktarılmıştır (Yıldız, 2018).

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da 17-21 Aralık 1969 tarihleri arasında Addis Ababa'ya resmî bir ziyaret düzenlemiştir. Bu tarihlerde Türkiye'nin ekonomik kalkınma planlarını yakından takip eden Habeşistan, söz konusu ziyarete büyük bir önem atfedecektir (Yıldız, 2018). 1974'e gelindiğinde Etiyopya'da yaşanan iktidar değişikliği sebebiyle ülkede hem monarşi kaldırılmış hem de karşılıklı ilişkiler büyük bir kopukluğa uğramıştır. Nitekim Türkiye'nin NATO'nun önemli üyelerinden biri olması Etiyopya'nın ise Sovyetler Birliği blokunda yer alması ikili ilişkileri ideolojik sebeplerden ötürü kesintiye uğratacaktır. Buna rağmen Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan bir belgeye göre Türkiye, 1979'da Etiyopya'ya 5000 ton buğday yardımında bulunmuştur (BCA, No.379.238.4; Yıldız, 2018).

Etiyopya'nın Ankara'daki büyükelçiliği maddî gerekçeler öne sürülerek 1984'te Komünist Derg yönetimi tarafından kapatılınca karşılıklı ilişkiler büyük bir çıkmaza girmiştir (Yücel, 2021). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasından sonra Etiyopya'daki etkinliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlayan Derg rejiminin yıkılışından sonra kurulan geçiş hükûmeti döneminde Türkiye ile yeniden bazı adımlar atılmıştır. Bunun ilk örneği 9 Eylül 1993'te İzmir'de imzalanan ilk resmî ticaret anlaşmasıdır (Yıldız, 2018).

1998 yılında Afrika'ya Açılım Planı'nın uygulamaya koyulmasıyla birlikte Türkiye, kıta ülkeleri ile arasındaki ilişkileri güçlendirmeye tekrardan önem vermeye başlamıştır. Hiç şüphesiz bu durum Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olarak kabul edilmesi ve uluslararası meselelerde destek arayışlarıyla da doğrudan ilgiliydi. Bu çerçevede genelde Afrika ülkeleri özelde ise Etiyopya ile siyasi, ticarî ve kültürel anlaşmalar imzalanacaktır (BCA, No.932.155.9; Yıldız, 2018).

Türkiye açısından düşünüldüğünde kıtanın en önemli ülkelerinden biri olan Etiyopya, 100 milyona yakın nüfusu ve yatırım imkânlarını da göz önünde bulundurduğumuzda büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir (Hiçyılmaz, 2017). Zira Afrika'ya Açılım Eylem Planı doğrultusunda Etiyopya'ya büyük bir önem veren Türkiye, 2003'te Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanan “*Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi*” çerçevesinde önemli ekonomik kazanımlar elde etmiştir (Karagül ve Arslan, 2013).

Örneğin tekstil ve gıda alanında Etiyopya'ya ciddi bir ithalat faaliyeti başlatan Türkiye, ticarî hacmini büyük ölçüde artırmayı başarmıştır. Aynı zamanda Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) vasıtasıyla yürütülen projeler de karşılıklı kültürel ilişkilerin ivme kazanmasında önemli bir role sahiptir. Öyle ki Türk dış politikasının kıtaya açılımı doğrultusunda etkinliğini artıran TİKA, Sahra altı Afrika'daki ilk temsilciğini de 2005'te Addis Ababa'da açmıştır (Kılıçoğlu ve Yılmaz, 2017).

Aynı yıl içerisinde Türkiye'de “*Afrika Yılı*” ilân edilmesiyle 2 Mart 2005'te Addis Ababa'ya bir ziyarette bulunan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Etiyopya Barış ve Kalkınma Enstitüsü'nde yaptığı konuşmada Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde siyasi destek talep etmiştir. Ayrıca Türkiye, Erdoğan'ın Addis Ababa ziyaretinin üzerinden çok geçmeden 12 Nisan 2005'te Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsü kazanmıştır (Karagül ve Arslan, 2013).

Öte yandan Etiyopya'nın Ankara büyükelçiliği tam 22 yıl kapalı kaldıktan sonra 21 Nisan 2006'da tekrar faaliyete geçmiştir. Böylece karşılıklı ilişkiler gelişmeye açık bir şekilde yeniden olumlu yönde seyretmeye başlamıştır. Dolayısıyla bahsettiğimiz gibi Türkiye ile Etiyopya arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkiler Osmanlı Devleti dönemine kadar uzansa da ekonomik ve kültürel alanlardaki karşılıklı iş birliğinin somutlaşması Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidar dönemine denk gelmektedir. Bu doğrultuda özellikle 2006'dan sonra Etiyopya'daki yatırımlarına hız kazandıran Türk şirketleri de ülkede imar ve inşaa kapsamında çok çeşitli projeler üstlenmiştir (Yücel, 2021).

Daha önce de dikkat çektiğimiz üzere eğitimden sağlığa, ulaşımdan medya alanına kadar TİKA projeleri Etiyopya'nın adeta her yerine yayılmış durumdadır. Yine Anadolu Ajansı Afrika'daki temsilcilik merkezini Addis Ababa'da kurmuştur. TRT ise Etiyopya devlet kanalı ESB ile çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Bütün bu projeler, karşılıklı “*kazan kazan*” politikası çerçevesinde genelde Doğu Afrika özelde ise Etiyopya'da Türkiye'nin elini güçlendirmektedir. Fakat şu hususun da altını çizmek gerekir ki Türkiye'nin kalkınma desteği, insanî yardımlar ve ticarî ortaklık gibi yürüttüğü çok çeşitli projelere rağmen Etiyopya'nın attığı adımlar daha zayıf kalmaktadır. Dolayısıyla her iki ülke açısından da mevcut ilişkilere ekonomi alanında ağırlık verilse de Addis Ababa'nın da belirli bir mesafe kat etmesi ciddi bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir. (Yücel, 2021)

Yine 8-10 Şubat 2007’de Başbakan Meles Zenavi’nin Türkiye’yi ziyaret son derece önemlidir. Çünkü söz konusu ziyaret Etiyopyalı bir liderin başbakanlık seviyesindeki ilk ziyaretidir. Ankara’da yapılan karşılıklı toplantılar sırasında başta ticaret ve ekonomi olmak üzere birçok alanda ortaklıklar tesis edilmesi kararlaştırılmıştır. (Ali, 2012, s. 203).

2012’de Etiyopya’yı Cibuti’ye bağlayacak milyar dolarlık bir demiryolu projesinin yürütücülüğünü özel şirketler vasıtasıyla üstlenen Türkiye, Çin’den sonra ülkedeki en önemli yatırımcı konumuna yükselmeyi başarmıştır (Yücel, 2021). Bu anlamda kıtanın en çok yatırım çeken ve büyüyen ekonomilerinden biri olan Etiyopya ile Türkiye arasındaki ticarî ilişkiler günden güne daha da büyümektedir. 2015’te Addis Ababa’yı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, ekonomik ilişkilerin daha da güçlenmesine aracılık etmiştir (Özel, 2019).

Yine TİKA da 2016 ile 2017 yılları arasında Etiyopya’daki faaliyetlerine hız kazandırmıştır. Bu doğrultuda hicret eden ilk Müslümanlara kucak açan ve Hz. Muhammed’in “*O, ülkesinde kimseye zulmedilmeyen kraldır*” dediği Habeş İmparatoru Necaşi Eshame’nin türbesi restore edilmiştir (Geyik, 2021; Aktaş ve Abdalla, 2017). Aynı şekilde Harar’da metruk bir hâlde bulunan ve kültür mirasımızın bir parçası olan Türk konsolosluk binası da yenilenmiştir (Aktaş, 2016).

2018’de Etiyopya’da Abiy Ahmed Ali’nin iktidara gelmesinden sonra ilişkiler kısa bir süreliğine durgunlaştırmıştır. Hiç şüphesiz bu durumun ardında bazı temel sebepler yatmaktadır. Nitekim Etiyopya’da olumlu anlamda bir siyasi değişim gözlemlense de iç ve bölgesel sorunlar ülkenin en önemli gündem maddelerini oluşturacaktır. Mısır, Sudan ve Eritre ile yaşanan gerilimlerin yanı sıra toplumdaki iç çatışmalar ve yaşanan küresel salgın Etiyopya’yı hem siyasi hem de ekonomik anlamda olumsuz etkilediği gibi dış politikada da bir tür yalnızlığa sürüklemiştir. Bu durum Başbakan Ahmed’i yeni iş birliklerine sevk ederken Türkiye de bunun bir parçası hâline gelmiştir. Nitekim 2020’de özel temsilcisi Mulatu Teshome Wirtu’yu Ankara’ya gönderecek olan Ahmed, hemen ardından ülkedeki Fethullahçı Terör Örgütü’ne ait okulları kapatarak Maarif Vakfı’na devretmiştir (Yücel, 2021).

15 Şubat 2021’de de Ankara’da yeni bir büyükelçilik binası açan Etiyopya, Türkiye ile ilişkilere ne kadar önem verdiğini bir kez daha ortaya koymuştur. Zira açılış töreninde konuşan mevkidaşı Mevlüt Çavuşoğlu ile bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı Demeke Mekonnen şu ifadeleri kullanmıştır:

“Biz Etiyopyalılar için Türkiye sadece dost değil, stratejik ortaktır. Türkiye halkı, bizim kardeşimizdir. Tarihi, kültürü ve dini paylaşıyoruz. Bu nedenle bu yeni binalar, Etiyopya’nın Türkiye ile ortaklığına olan kararlı bağlılığı yansıtıyor. Bu, ortaklığın dayanıklılığı ve uzun ömürlülüğünün kanıtıdır. (...) “Bu ilişki, sadece ülkelerimize ve halklarımıza fayda sağlamayacak, tüm bölgenin kalkınmasına da yarayacaktır.” (...) “Bu amaçla hükümetim, Türkiye’nin daha güvenilir ve yetkin şirketlerini gelip Etiyopya’ya yatırım yapmaya teşvik ediyor.” (Tarhan ve Çetinkaya, 2021)

18 Ağustos 2021’de ise Ankara’ya bir ziyarette bulunan ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile bir araya gelen Başbakan Ahmed, *“Türkiye stratejik konumu ve Asya ile Avrupa arasında bir köprü olması nedeniyle uluslararası alanda etkili ve aynı zamanda küresel ilişkilere şekil veren bir ülke, tarihi boyunca da böyle olmuş bir ülkedir”* diyerek karşılıklı stratejik ilişkilerin önemine dikkat çekmiştir. Her iki ülke arasında yüzyıllar önce başlayan köklü ilişkilerin *“saygı ve güvene”* dayandığını kaydeden Ahmed, Etiyopya’nın Türkiye’nin dostluğuna ve ortaklığına büyük bir önem verdiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede özellikle ticarî, altyapı ve yatırım alanındaki ilişkileri daha da geliştirmekte son derece kararlı olduklarının altını çizen Ahmed, *“Türkiye’nin gerçek dostluğunu, Etiyopya’nın ihtiyacı olduğu zamanda gösterebilmesi bizim için son derece önemli”* ifadelerini kullanmıştır (Kabakcı, 2021).

Yukarıda da değindiğiniz üzere Başbakan Ahmed’in bu ziyareti ilişkilerin yeniden güçlü bir şekilde hız kazanmasını da sağlamıştır. Ayrıca görüşmelerde Türkiye’nin Eritre ve Sudan ile yaşanan siyasi krizlerde arabuluculuk etmesi girişimleri de gündeme gelmiştir. Kaldı ki Dışişleri Bakanı Dina Müfti de bu hususun önemine dikkat çekmiştir. Bununla beraber su, askerî ve ekonomik alanlarda imzalanan anlaşmalar sayesinde karşılıklı iyi ilişkiler stratejik ortaklık seviyesine taşınmıştır (Yücel, 2021).

Türkiye-Etiyopya arasındaki çok yönlü ilişkilere dair genel bir değerlendirmede bulunacak olursak belirli hususlara dikkat çekmek gerekir. Osmanlı Devleti ile Habeşistan İmparatorluğu’ndan günümüze uzanan siyasi, diplomatik ve askerî ilişkilerin çok kuvvetli olduğunu ifade edebiliriz. Kaldı ki Cumhuriyet’in ilk döneminde ve Kıbrıs Savaşı sırasında da devam eden bu ilişkiler zaman zaman durgunluk gösterse de dengeli bir şekilde devam etmiştir. Bununla beraber son dönemlerde ciddi bir ivme kazanmıştır. Hiç şüphesiz Türkiye, Etiyopya’da çeşitli alanlarda önemli projelere girişse de Etiyopya’nın Türkiye’deki yatırımları henüz yetersiz görülmektedir. Ayrıca Türk dış politikasında Osmanlı kültür ve medeniyet mirasına sahip çıkılırken hassas bir şekilde hareket etmek zorunluluğu mevcuttur. Zira bu durum kıtadaki bazı aktörler tarafından neo-Osmanlı hegemonyası ve bir tür tehdit şeklinde algılanabilir (Abdirahman, 2020).

SONUÇ

Kadim bir medeniyet birikimine sahip olan Doğu Afrika’da, Habeşistan bölgesi sahip olarak bulunduğu yeraltı kaynakları ve verimli, geniş toprakları sayesinde birçok din ve uygarlığın burada ortaya çıkarak yaşamını sürdürmesine imkân sağlamıştır. Bölgede Hristiyanlığın yayılmış olması Roma İmparatorluğunun bölgeye Mısır üzerinden yakın olması ve telkinleri neticesinde resmi din olarak kabul görmüştür. Habeşistan’ın Mekke ile daha önceleri gerek siyasi gerekse ticari münasebetleri olmuştur. Hz. Peygamber döneminde ise ilk Müslümanların karşılaşmış oldukları baskı ve zulümler karşısında Uluslararası çatışmalardan uzak olması sebebiyle Habeşistan’a hicretleri (615) ve başlarında adaletli bir hükümdar olan Habeş kralı Necaşi’nin bölgenin kapılarını kendilerine açmaları İslam’ın bölgede yayılmasının ilk adım ve nüvelerini oluşturmuştur.

Diğer yandan Portekiz devleti denizcilik sektöründe göstermiş olduğu ilerleme neticesinde iktisadi ve ekonomik sorunlarını çözerek içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için Kızıldeniz ve Hint okyanusuna yönelmişti. Bunun neticesinde Osmanlı devleti Özdemiş Paşa komutanlığında Habeşistan’ı alarak bölgede Habeş eyaletini 1559’da kurmuştur. 1869 yılında Mısır’da Süveyş kanalının açılması neticesinde ise Avrupalı devletlerin Habeşistan’a karşı olan ilgi ve alakalarında büyük artış olmuştur.

Osmanlı ile Habeşistan arasındaki diplomatik ilişkiler ise resmî anlamda 1911’de başlamıştır. Bu doğrultuda Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Harar’da açılan Osmanlı başkonsoloslughuna maslahatgüzar Necib Hâc Efendi getirilmiştir. Yaklaşık iki yıl boyunca görev yapan Necib Hâc Efendi’nin yerine daha sonradan 1913’te Ahmet Mazhar Bey atanmıştır

Türkiye’nin Habeşistan ile tesis ettiği köklü ilişkilerin en önemli alanlarından birini de karşılıklı iş birliği çerçevesinde oluşan dış politika oluşturmaktadır. Zira Afrika’nın uzun yıllar boyunca bağımsızlığını koruyabilen tek ülkesi Habeşistan’ın siyasi ve ekonomik bağımsızlık noktasında Türkiye’yi kendine bir rol model aldığını ifade edebiliriz. Aynı şekilde Türkiye de Kıbrıs meselesindeki destek arayışları çerçevesinde kıta ülkeleriyle tarihi ve diplomatik ilişkilerini geliştirebilmek ve uluslararası kamuoyunda destek sağlayabilmek adına çeşitli “Heyetler” teşkil edilmiştir

En nihayetinde Türkiye’nin genelde Afrika özelde ise Etiyopya’da koyduğu hedefler hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminin bir devamlılığı niteliğinde değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda tarihi-kültürel ve dinî bağlardan istifade edilirken siyasi ve diplomatik söylemlerin samimi bir şekilde öne çıkarılması da yerinde olacaktır. Nitekim karşılıklı tarihî ilişkiler incelendiğinde geçmişten gelen mevcut potansiyel günümüzde daha akılcı politikalarla geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abdırahman, K. (2020). Afrika Boynuzu'nda Siyasal İktisat: Türkiye'nin Afrika, Etiyopya ve Somali'de İzlediği Politikaların Vaka İncelemesi. T. Anar (Ed.), Uluslararası Öğrenciler Akademisi: Uluslararası Öğrenci Makaleleri içinde (Cilt. 2, s. 13-29). İstanbul: İstanbul Bilimler Akademisi Vakfı.
- Agstner, R., Altan, C. & Çolak, R. A. (2010). Turkey, relations with, U. Siegbert & B. Alessandro (Ed.), Encyclopaedia Aethopica, (Cilt. 4, s. 1006-1007). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Aktaş, T. ve Abdalla, M. A. (2017, 22 Şubat). Kral Necâşi Türbesi'nin restorasyonunda sona yaklaşıldı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kral-necasi-turbesini-restorasyonunda-sona-yaklasildi/755689>
- Aktaş, T. (2016, 14 Aralık). Etiyopya'daki 100 yıllık Osmanlı konsolosluğu binası yenilendi. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiopyadaki-100-yillik-osmanli-konsoloslugu-binasi-yenilendi/706003>
- Aktaş, T. (2018, 03 Mayıs). İslam'ın dördüncü kutsal şehri: Harar. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/islam-in-dorduncu-kutsal-sehri-harar-/1134062>
- Alçı, G. (2016). Zeyla'da Kaybolan Osmanlı Mimarisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ali, M. Ab. (2012). Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Karşılıklı Şüphe ve Anlaşmazlıktan Karşılıklı Anlaşış ve İşbirliğine. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Allahverdi, Ş. R. (2013). Kızıldeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti: Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Habeşistan Beylerbeyliği (1561-1567). Studies of the Ottoman Domain, 3(5), 35-48.
- Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü (30.10.0.0, No. 106.693.28, Ek. 92A.). BCA.
- Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü (30.10.0.0, No. 266.798.11, Ek. 439). BCA.
- Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü (30.10.0.0, No. 266.798.6, Ek. 439). BCA.
- Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2, No. 13.53.8, Ek. 107-54). BCA.
- Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2, No. 14.69.8). BCA.
- Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2, No. 33.9.13, Ek. 109-76). BCA.
- Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2, No. 33.10.6). BCA.
- Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2, No. 379.238.4, Ek. 115-25). BCA.
- Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2, No. 932.155.9). BCA.
- Bostan, İ. (2008). Sâdık el-Müeyyed Paşa. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt 35, s. 399-400). İstanbul: TDV Yayınları.
- Can, F. Ö. (2022). Bir Osmanlı Aydını ve Bürokratı: Azmzade Sadık El-Müeyyed Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri (1860-1910). (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Delelegn, Z. ve Tegegn, E. (2006). Ethio-Turkish Relations. N. Koltuk (Ed.), Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu (17-19 Kasım 2005) içinde (s. 224-227). İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Demirtaş, K. (2020). AK Parti Dönemi Afrika Politikası: Politika Yapım Süreci ve Misyon Kuruluşlar. (Yayınlanmamış Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dikme, Y. (2019, 31 Mayıs). Osmanlı'nın asırlık konsolosluğu TİKA ile hayat buldu. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/osmanlinin-asirlik-konsoloslugu-tika-ile-hayat-buldu-/1493928>

- Doğan, S. (2017). Osmanlı-Etiyopya İlişkileri Araştırmalarında Birincil Kaynakların Önemi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2(2), 121-139.
- Geyik, K. (2021, 15 Mayıs). Habeş Kralı'nın türbesine Türkler sahip çıkıyor. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/habes-kralinin-turbesine-turkler-sahip-cikiyor/368192>
- Hiçyılmaz, Ş. (2017). Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri: Nijerya, Etiyopya, Sudan ve Angola Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- İlgazi, A. ve Bryıklı, M. (2012) Mehmet Vehip (Kaçı) Paşa'nın Çanakkale Muharebelerindeki Yeri ve Önemi. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 28(82), 97-128.
- Jima, N. (2021). Turkey and Ethiopia Relations: Historical Perspective (1920's to 1991). Cedrus, 9(24), 473-483.
- Kabakcı, F. (2021, 18 Ağustos). Etiyopya Başbakanı Ahmed: Türkiye uluslararası anlamda etkili ve aynı zamanda küresel ilişkilere şekil veren bir ülke. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/eti-yopya-basbakani-ahmed-turkiye-uluslararasi-anlamda-etkili-ve-ayni-zamanda-kuresel-iliskilere-sekil-veren-bir-ulke/2339309>
- Karagül, S. ve Arslan, İ. (2013). Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği. Uluslararası Hukuk ve Politika, 9(35), 21-55.
- Kavas, A. (2001). Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hâkimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesinin Konumu (1265-1334/1849-1916). İslâm Araştırmaları Dergisi, 5, 109-134.
- Kavas, A. (1997). Harar. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 16 s. 107-109). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kavas, A. (2001). Osmanlı Devleti'nin Müslüman Harar Emirliğiyle Münasebetleri ve Hristiyan Habeşistan (Etiyopya) İmparatorluğu ile Yakınlaşma Etkisi. K. Çiçek (Ed.), Pax Ottomana Studies in Memoriam: Prof. Dr. Nejat Göyünç içinde (s. 443-464). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kavas, A. (2013). Zeyla. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 44, s. 350-352). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kavas, A. (2013). Osmanlı-Afrika İlişkileri (2.Baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kılıç, M. (2022). Filipinler ve Habeşistan'da İlk Daimî Osmanlı Temsilcisi: Manila ve Harar Başşehbenderi Necib Hac Bey (1871-1913). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(2), 345-354.
- Kılıçoğlu, G. ve Yılmaz, N. A. (2017). Bir Kamu Diplomasisi Kurumu Olarak TİKA'nın AK Parti Döneminde Kullanılması. Türk Dünyası Araştırmaları, 116(229), 171-182.
- Koca, M. (2022). Türkiye'nin Afrika Ülkeleriyle İlişkilerinin Gelişmesinde Kıbrıs Meselesi ve İyi Niyet Heyetlerinin Rolü. Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi, 4(2), 101-109.
- Muradoğlu, A. (2007, 30 Ocak). Habeşistan neresi, hatırlayan var mı?. Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullah-muradoglu/habeistan-neresi-hatirlayan-var-mi-3610>
- Nizamoglu, Y. (2011). İtalya-Habeşistan Savaşı, Vehip Paşa ve Türkiye. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2, 270-289.
- Nizamoglu, Y. (2013). Vehip Paşa. İzmir: Yitik Hazine Yayınları.
- Orhonlu, C. ve Küçük, C. (1996). Habeş Eyaleti. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde (Cilt. 14, s. 363-367). İstanbul: TDV Yayınları.
- Orhonlu, C. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Özel, F. (2019). Afrika Açılım Eylem Planının Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkilerine Etkisinin Analizi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özkan, A. (2021). Afrika Coğrafyası ve Sömürgecilik Hareketleri Kaşifler ve Seyyahlar. Ankara: Son Çağ yay.
- Öztuna, Y. (2007, 2 Şubat). Erdoğan Etyopya'da, Türkiye. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/yilmaz-oztuna/erdogan-etyopyada-317439>
- Pankhurst, R. (1967). An Introduction to the History of the Ethiopian Army. Addis Ababa: Imperial Ethiopian Air Force.
- Perk, K. (1940). 1935-1936 İtalya-Habeş Harbi. İstanbul: Askeri Matbaa.
- Sâdık el-Müeyyed. (1999). Habeş Seyahatnamesi. M. Baydemir (Haz.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sarmay, Y. (2001). Ottoman Archives and Ethio-Ottoman Relations. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Sebesebe, H. M. (2015). Ethiopia and the Rising Powers: A Case Study on the Post-Cold War Era Ethio-Turkish Relation. Journal of the Academic Elegance, 2(3), 83-98.
- Sebesebe, H. M. (2018). Diversification of Ethiopia's Foreign Policy and Post-Cold War Ethio-Turkish Relations (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Steer, L. G. (1936). Caesar in Abyssinia. Londra: Hodder&Stoutghon.
- Şimşir, N. B. (2001). Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şimşir, N. B. (2006). Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzylında Türk Diplomatik Temsilcilikleri ve Temsilcileri (1920-1950). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 22(64-65-66), 15-90.
- Tarhan, M. ve Çetinkaya, B. (2021, 15 Şubat). Etiyopya'nın Ankara'daki yeni Büyükelçilik binasının açılışı yapıldı. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/etiopyanin-ankaradaki-yeni-buyukelcilik-binasinin-acilisi-yapildi/2145413>
- Tepedelen, K. (2007). Birinci Dünya Savaşı'nın Unutulmuş Bir Diplomatik Cephesi: Etiyopya. Belleten, 71(261), 745-756.
- Uyar, M. (2022, 31 Ağustos). Bir fotoğrafın hatırlattıkları: Osmanlı İmparatorluğu'nun gölgesi. Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/node/547451/turkiyeden-sesler/bir-fotografın-hatırlattıkları-osmanlı-imparatorluğunun-gölgesi>
- Yıldız, F. (2018, 01 Kasım). Geçmişten Günümüze Türkiye-Etiyopya İlişkileri. AFAM. <https://afam.org.tr/gecmisten-gunumuze-turkiye-etiopya-iliskileri/>
- Yıldız, F. (2021). The Ottoman Empire as an External Actor and its Effect on Politics in Ethiopia From Emperor Tewodros to King Iyasu V. Africanica: İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi, 1(1), 173-192.
- Yıldız, F. (2018). The Diplomatic Relationships Between the Republic of Turkey and Ethiopia (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Addis Ababa Addis Ababa Üniversitesi, Afrika ve Doğu Araştırmaları Çalışmaları Merkezi, Addis Ababa.
- Yılmaz, O.T. (2021). Teşkilât-ı Mahsûsa'nın Doğu Afrika Faaliyetleri: Birinci Dünya Savaşı'nda Sudan, Habeşistan, Somali. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yimer, A. N. ve Chekole, B. B. (2022). Ethiopia's Relation with the Ottomans: From Hostility to Understanding. Kadim, 3, 53-76.

- Yurdakul, İ. (2007). II. Abdülhamid ile Habeşistan İmparatorunun Hediyeleri. E. Gürsoy ve A. Koç (Ed.). Hediye Kitabı içinde (s. 83-94). İstanbul: Kitabevi.
- Yücel, K. O. (2021, 25 Ağustos). Afrika'nın gerçek ortağı Türkiye: Etiyopya örneği. Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/afrikanin-gercek-ortagi-turkiye-etiyopya-ornegi-3689230>